

การพัฒนารูปแบบการสอนแนวสตรีนิยม
เพื่อเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางเพศภาวะสำหรับนิสิตครู
The Development of Feminist Teaching Model
to Enhance Gender Literacy for Pre-service Teachers

วสันต์ สรรพสุข^{1*}

Wasan Sapphasuk^{1*}

¹ วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา 56000

¹ School of Education, University of Phayao, 56000, Thailand

* Corresponding author: wasan.sa@up.ac.th

(Received: March 26, 2025; Revised: September 24, 2025; Accepted: October 3, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพและความต้องการเสริมสร้างความรู้ทางเพศภาวะของนิสิตครู 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมฯ และ 3) เพื่อศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการสอนฯ โดยใช้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มเป้าหมาย คือ นิสิตหลักสูตรการศึกษาบัณฑิต จำนวน 12 คน ได้มาโดยสมัครใจ กลุ่มเป้าหมายในการทดลอง คือ นิสิตหลักสูตรการศึกษาบัณฑิต จำนวน 1 หมู่เรียน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง รวบรวมข้อมูลแบบผสมวิธีโดยวิธีการเชิงคุณภาพเป็นหลัก เครื่องมือเก็บข้อมูล ได้แก่ คำถามสัมภาษณ์ กลุ่มย่อยฯ แบบสังเกตฯ แผนกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ คำถามสนทนาเชิงวิพากษ์นิสิตและผู้ทรงคุณวุฒิ แบบบันทึกสะท้อนการเรียนรู้ แบบวัดความฉลาดรู้ทางเพศภาวะ และคำถามสนทากลุ่มหลังทดลองใช้ฯ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและสถิติพื้นฐาน พบว่า 1) นิสิตรับรู้เพศภาวะจากสื่อสังคมออนไลน์ การเคลื่อนไหวทางสังคม และนโยบายพรรคการเมือง ทว่ามองไม่เห็นปัญหาเชิงโครงสร้าง ต้องการพัฒนาความรู้ ปฏิบัติการ และตระหนักรู้ทางเพศภาวะ 2) รูปแบบการสอนแนวสตรีนิยม ประกอบด้วย (1) หลักการ (2) วัตถุประสงค์ (3) โครงสร้างกิจกรรม หรือ ACTOR Model (4) การวัดและประเมินผล (5) ระบบนิเวศการเรียนรู้ และ 3) ผลการทดลองใช้ฯ พบว่า ความฉลาดรู้ทางเพศภาวะด้านความรู้และปฏิบัติการเพิ่มขึ้นตามลำดับ แต่ต้องเพิ่มมุมมองเชิงวิพากษ์ส่วนความตระหนักรู้หลังทดลองใช้ฯ อยู่ในระดับมาก ($M=4.08$, $S.D.=0.51$)

คำสำคัญ: รูปแบบการสอน การสอนแนวสตรีนิยม ความฉลาดรู้ทางเพศภาวะ นิสิตครู

Abstract

This research aimed to (1) study the conditions and needs for enhancing gender literacy among pre-service teachers, (2) develop a feminist teaching model, and (3) examine the implementation results of the teaching model. The study employed participatory action research methodology. The target groups comprised 12 Bachelor of Education students recruited through voluntary sampling for model development, and one purposively selected classroom section of Bachelor of Education students for implementation. Data collection employed a mixed-method approach with emphasis on qualitative methods. Research instruments included group interview protocols, observation forms, workshop plans, focus group interview guides for students and experts, learning reflection forms, gender literacy assessments, and post-implementation group discussion protocols. Data analysis was conducted through content analysis and descriptive statistics. The findings revealed that: 1) Students perceived and understood gender through social media, social movements, and political party policies; however, they failed to recognize structural issues. They needed support in gender knowledge, gender practices, and gender awareness. 2) The feminist teaching model consisted of (1) principles, (2) objectives, (3) activity structure or ACTOR Model, (4) measurement and evaluation, and (5) learning ecosystem. 3) The experimental results revealed that gender literacy in knowledge and practice increased progressively. However, there is a need to enhance critical perspectives. Additionally, post-experimental awareness was at a high level ($M=4.08$, $S.D.=0.51$).

Keywords: Teaching Model, Feminist Pedagogy, Gender Literacy, Pre-service Teachers

บทนำ

ความไม่เสมอภาคทางเพศที่เกิดจากความแตกต่างทางเพศเป็นประเด็นและข้อถกเถียงที่ดำรงอยู่ในสังคมไทย และสังคมนานาชาติมาอย่างยาวนาน แม้ว่าจะมีความพยายามลดทอนความไม่เสมอภาคดังกล่าวผ่านขบวนการ เคลื่อนไหวต่าง ๆ ของภาครัฐและภาคประชาสังคม รวมถึงมีกฎหมายและข้อตกลงระหว่างประเทศที่มุ่งจัดการเลือกปฏิบัติ การส่งเสริมบทบาทสตรี ความเท่าเทียมกันทางเพศ รวมทั้งการปกป้องคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ [1-3] ทว่าการรื้อทลายกรอบความคิดปิตาธิปไตยที่ถูกปลูกฝังและผลิตซ้ำในสังคมมาอย่างยาวนานนั้นมีความท้าทายอย่างมาก ดังที่ Phujeenaphan [4] และ Rungreangkulkij et al. [5] ชี้ให้เห็นว่าสังคมชายเป็นใหญ่ได้ผลิตซ้ำอุดมการณ์เพศภาวะที่ไม่เท่าเทียมผ่านการขัดเกลาผ่านสถาบันต่าง ๆ ในสังคม เช่น ครอบครัว ชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนา การศึกษา สื่อต่าง ๆ เป็นต้น และถูกใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงและถ่ายทอดวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ กำหนดบทบาท หน้าที่ คุณค่า อำนาจ การตัดสินใจ และความสัมพันธ์ทางเพศที่แตกต่าง จนกลายมาเป็นความคาดหวังของสังคมในการทำหน้าที่และปฏิบัติตามบทบาททางเพศที่สังคมกำหนดจนกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้

การทำลายต่อความไม่เสมอภาคทางเพศและมุ่งสร้างความเสมอภาคให้เกิดขึ้นได้ในสังคมไทยอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องสร้างกลไกทางอุดมการณ์ในการทำหน้าที่ที่กลมกลืนและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมความเสมอภาคทางเพศเพื่อเตรียมให้คนรุ่นใหม่มีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะ ประสบการณ์ ตระหนักและเคารพต่อความเสมอภาคทางเพศ สิทธิและบทบาททางเพศ หรือเรียกว่าความฉลาดรู้ทางเพศภาวะ (Gender Literacy) [6] โดยสถาบันการผลิตครูเป็นหนึ่งในกลไกทางอุดมการณ์ที่สำคัญในการเตรียมครูรุ่นใหม่เพื่อไปสร้างพลเมืองรุ่นใหม่ให้มีความมองต่อความเสมอภาคทางเพศ ดังที่ Kollmayer et al. [7] ชี้ให้เห็นว่า ครูมีความสำคัญมากในการเริ่มต้นการส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศให้กับพลเมืองรุ่นใหม่ในระบบโรงเรียนเพื่อท้าทายและรื้อสร้างภาพแทนและความเชื่อทางเพศ ภาวะ รวมถึงสร้างปฏิบัติการทางเพศที่เท่าเทียมให้เกิดขึ้นจริงในวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ Schaper [8] กล่าวว่า ครูมีบทบาทและความรับผิดชอบสำคัญในการจัดการศึกษาให้นักเรียนมีความฉลาดรู้ทางเพศภาวะผ่านการเสริมสร้างการคิดเชิงวิพากษ์ให้ผู้เรียนสามารถระบอคติทางเพศและเสริมพลังอำนาจให้พวกเขาเองจัดการกับปัญหาเพศสภาพในสังคม ทว่าการทบทวนงานวิจัยกลับพบว่าปฏิบัติการในชั้นเรียนและโรงเรียนยังมีแนวโน้มผลิตซ้ำอุดมการณ์ปิตาธิปไตย ผลิตซ้ำความไม่เสมอภาคในการให้คุณค่าต่อความแตกต่างทางเพศ สะท้อนผ่านบทสนทนา คำพูด การเรียกชื่อ หรือการยกตัวอย่างในบทเรียน [1-2, 8]

การเตรียมนิสิตครูให้มีความมองสตรีนิยมและก้าวข้ามมุมมองปิตาธิปไตยในระดับชั้นเรียนเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่จะช่วยปลดปล่อยครูออกจากกรอบคิดเดิมมาเป็นผู้ร่วมเรียนรู้กับผู้เรียน สร้างพื้นที่ปลอดภัยให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสริมอำนาจ รวมถึงตั้งคำถามต่อความสัมพันธ์อำนาจในโครงสร้างวัฒนธรรมแบบเดิม [1, 9-10] รวมถึงวิเคราะห์ตำแหน่งแห่งที่ของความทับซ้อนหลากหลายของอัตลักษณ์ (Intersectionality) เพื่อเข้าใจถึงประสบการณ์และอำนาจที่เกิดขึ้นในห้องเรียนของครูผู้กระทำการที่มีผลต่อสิทธิและเสียงของผู้เรียน ทั้งนี้ การสอนแนวสตรีนิยมเป็นข้อเสนอสำคัญที่จะช่วยพัฒนานิสิตครูให้มีความกล้าที่จะท้าทายต่อข้อสันนิษฐานต่าง ๆ คุณค่า และความเชื่อดั้งเดิมในสังคม การท้าทายต่อเพศนิยม ให้ผู้เรียนทุกคนได้เรียนรู้ร่วมกันด้วยความรู้สึกเชิงบวก มองประเด็นเพศนิยมให้เป็นเรื่องสำคัญ รวมถึงท้าทายข้อสันนิษฐานและความเชื่อเหล่านี้ไปพร้อม ๆ กัน

รวมถึงพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อความเป็นผู้นำและผู้ตามที่มีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนและชุมชนของตน มากกว่านั้น การสอนแนวสตรีนิยมยังยอมรับถึงการมีอยู่ของผู้ถูกกดขี่และไม่แยกความรู้ออกจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ความรู้นั้นถูกสร้างขึ้น [9, 11-12]

การทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการสอนแนวสตรีนิยมข้างต้นชี้ให้เห็นช่องว่างแนวคิดและการปฏิบัติหรือวิธีการสอนที่จะนำแนวคิดไปสู่การปฏิบัติในระดับชั้นเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลักสูตรเตรียมครูก่อนประจำการ แม้จะปรากฏข้อเสนอของนักกิจกรรม (Activist) อยู่บ้างในการนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้จัดอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับครูหรือผู้ทำงานด้านการศึกษา [13] ทว่าก็ยังคงขาดรูปแบบหรือขั้นตอนที่เอื้อต่อการนำไปใช้จัดการเรียนการสอนในหลักสูตรการผลิตครู สอดคล้องกับข้อเสนอของ Webb et al. [14] และ Nawarat [1] กล่าวในทิศทางเดียวกันว่าควรมีวิธีการสอนหรือรูปแบบการสอนแนวใหม่ที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย การคิดเชิงวิพากษ์ การรับฟังเสียงต่าง ๆ อย่างมีขันติธรรม การสานเสวนา และนำประสบการณ์ส่วนตัวของเด็กผู้หญิงมาเป็นบทเรียน และใช้วิธีการสอนดังกล่าวในการสร้างห้องเรียนที่เสมอภาคเท่าเทียมทางเพศ ฉะนั้นผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะพัฒนารูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมเพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ทางเพศภาวะของนิสิตครูโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ให้ความสำคัญกับประสบการณ์และการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมสร้างความรู้ของนิสิตครูกลุ่มเป้าหมายร่วมกับการประยุกต์ใช้แนวคิดการสอนแนวสตรีนิยม และแนวคิดความฉลาดรู้ทางเพศภาวะ เป็นกรอบคิดในการพัฒนาฯ ร่วมกันของนักวิจัยและผู้ร่วมวิจัย โดยมุ่งหวังให้นิสิตครูมีความรู้ ปฏิบัติการ และความตระหนักรู้ทางเพศภาวะ เคารพต่อความเสมอภาคทางเพศ ทำลายต่อภาพเหมารวม การตีตราทางเพศ อำนาจทับซ้อนทางเพศ ระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย รวมถึงผู้คนที่มีเพศวิถีใหม่ ๆ ในสังคม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพและความต้องการเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางเพศภาวะของนิสิตครู
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมเพื่อเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางเพศภาวะสำหรับนิสิตครู
3. เพื่อศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมเพื่อเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางเพศภาวะสำหรับนิสิตครู

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้ผู้วิจัยทบทวนแนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การสอนแนวสตรีนิยม (Feminist Pedagogy) เป็นแนวคิดทางการศึกษาที่มีรากฐานจากทฤษฎีสตรีนิยมและการศึกษาแบบวิพากษ์โดยให้ความสำคัญกับการจัดบรรยากาศห้องเรียนที่มีอิสระ อบอุ่นและปลอดภัย การเรียนรู้ร่วมกันผ่านกระบวนการไตร่ตรองจากประสบการณ์ร่วม ปฏิเสธการกีดกันทางเพศ การเหยียดเชื้อชาติ การแบ่งชนชั้น การเกลียดกลัวและความเกลียดชังทางเพศ เน้นให้ผู้เรียนมีความกล้าที่จะท้าทายต่อข้อสันนิษฐาน คุณค่า และความเชื่อดั้งเดิมในสังคม ทำลายต่อเพศนิยม และมีเป้าหมายเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีหลักการสำคัญ ได้แก่ การปฏิรูปความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน การเสริมพลังอำนาจ การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ การให้ความสำคัญกับเสียงในฐานะวิธีการเรียนรู้ เคารพความหลากหลายของประสบการณ์ส่วนบุคคล และการท้าทายมุมมองเพศนิยมแบบดั้งเดิม [8, 10-11, 14]

2. ความฉลาดรู้ทางเพศภาวะ (Gender Literacy) เป็นความสามารถในการทำความเข้าใจ การตีความ วิเคราะห์ห้บทบาททางเพศ บรรทัดฐาน และความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกี่ยวข้องกับเพศภาวะที่ถูกประกอบสร้าง ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เน้นย้ำความสำคัญของความตระหนักถึงผลกระทบของความไม่เท่าเทียม ทางเพศในชีวิตประจำวัน การท้าทายอคติทางเพศ รวมถึงการเลือกปฏิบัติทางเพศในทุกระดับของสังคม เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อประเด็นเพศภาวะ รวมถึงช่วย หนุนเสริมให้รับรู้ถึงเสียงของผู้หญิงบริบททางประวัติศาสตร์และสังคม กล้ายืนหยัดในเสียงของตัวเอง และ ดำรงชีวิตอย่างมีพลังอำนาจ ทั้งนี้ความฉลาดรู้ทางเพศภาวะ ได้แก่ ความรู้ทางเพศภาวะ ปฏิบัติการทางเพศภาวะ และความตระหนักรู้ทางเพศภาวะ [1, 6, 15-16]

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นกระบวนการ วิจัยที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคม ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ตรง และแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหที่สอดคล้องกับความต้องการร่วมกัน ระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยในฐานะหุ้นส่วนในทุกกระบวนการตั้งแต่การระบุปัญหา การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล เพื่อสร้างการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ที่เหมาะสมกับบริบท เสริมพลังอำนาจ ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยในฐานะผู้ร่วมสร้างความรู้ และสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมร่วมกัน [12, 17]

จากการทบทวนแนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้องข้างต้น ผู้วิจัยนำเสนอเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดัง Figure 1

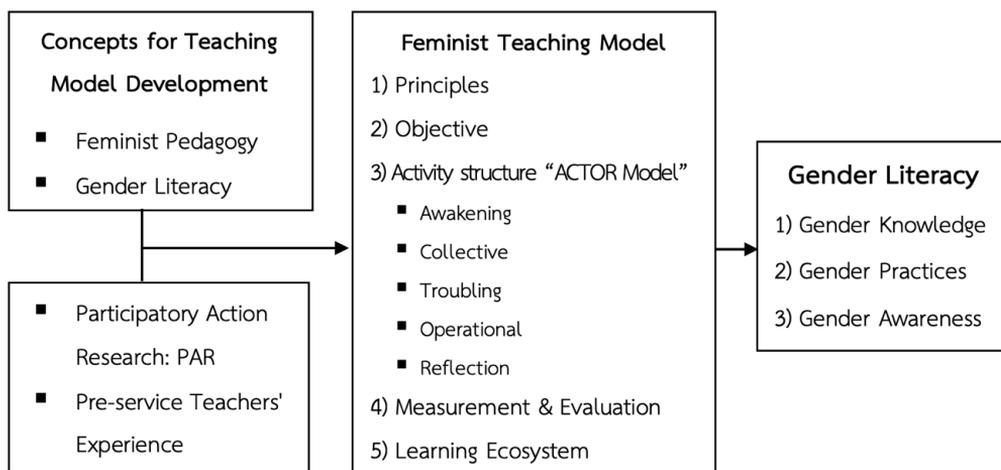

Figure 1. Conceptual Framework

Source: Author

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยให้ความสำคัญกับประสบการณ์ และเน้นการมีส่วนร่วมของนิสิตในทุกขั้นตอนตั้งแต่การระบุปัญหา วางแผน ปฏิบัติ สังเกต และสะท้อนผล ในฐานะที่นิสิตเป็นผู้ร่วมสร้างความรู้ และรวบรวมข้อมูลแบบผสมผสานวิธีโดยใช้วิธีเชิงคุณภาพเป็นหลักและเสริมด้วยวิธีเชิงปริมาณ โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 สร้างการรับรู้ ศึกษาสภาพ และความต้องการ เป็นการแนะนำโครงการวิจัย การทำความเข้าใจสภาพและประสบการณ์ความไม่เสมอภาคทางเพศ ความต้องการเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางเพศภาวะ รวมถึงวางแผนพัฒนารูปแบบการสอนฯ ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและนิสิต กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นิสิตหลักสูตร การศึกษาระดับบัณฑิต วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา คณะชั้นปี เพศสภาวะ และเพศวิถี รวม 12 คน ที่ได้มาแบบสมัครใจ (Volunteer Selection) และรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มย่อย (Group Interview) เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล คือ แนวคำถามในการสัมภาษณ์กลุ่มย่อยนิสิต

ระยะที่ 2 ปฏิบัติการพัฒนารูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมฯ แบบมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 2 ระยะย่อย ได้แก่

2.1) กิจกรรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนา (ร่าง) รูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมฯ ร่วมกัน ระหว่างนักวิจัยและนิสิตกลุ่มเป้าหมายโดยใช้ข้อมูลในระยะที่ 1 เป็นข้อมูลพื้นฐาน โดยขั้นตอนนี้เป็นความร่วมมือทำ กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ จำนวน 6 ชั่วโมง ประกอบด้วย 4 กิจกรรมย่อย ได้แก่ 1) รู้จักและเรียนรู้ความแตกต่าง ระหว่างกัน 2) เรียนรู้แนวคิดเพศภาวะ และการสอนแนวสตรีนิยม 3) ครูในห้องเรียนเสมอภาคทางเพศ และ 4) การปฏิบัติการสอนในห้องเรียนเสมอภาคทางเพศ โดยกิจกรรมดังกล่าวมุ่งสร้างความเข้าใจค่าและความหมาย ของเพศภาวะ การสอนแนวสตรีนิยม กำหนดองค์ประกอบและรายละเอียดของรูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมฯ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นิสิตหลักสูตรการศึกษาระดับบัณฑิต รวม 12 คน ซึ่งเป็นนิสิตกลุ่มเดียวกับกลุ่มเป้าหมายใน ระยะที่ 1 เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกตชนิดไม่มีโครงสร้าง แผนกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ

2.2) การสนทนาเชิงวิพากษ์เพื่อให้ข้อเสนอต่อ (ร่าง) รูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมฯ แบ่ง เป็น 2 กลุ่มย่อย ได้แก่ 1) การสนทนาเชิงวิพากษ์ของนิสิตกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 12 คน ซึ่งเป็นนิสิตกลุ่มเดียวกับกลุ่มเป้าหมายในระยะที่ 1 และระยะที่ 2.1 และ 2) การสนทนาเชิงวิพากษ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน ได้แก่ ด้านสตรีนิยม/เพศภาวะ จำนวน 3 คน ด้านการจัดการเรียนรู้ จำนวน 2 คน และด้านครุศึกษา จำนวน 2 คน เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แนวคำถามการสนทนาเชิงวิพากษ์สำหรับนิสิต แนวคำถามการ สนทนาเชิงวิพากษ์สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ

ระยะที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบการสอน เป็นการนำรูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมฯ ที่ปรับปรุงแก้ไข แล้วตามข้อเสนอในระยะที่ 2.2 มาทดลองใช้กับนิสิตหลักสูตรการศึกษาระดับบัณฑิต วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัย พะเยา จำนวน 1 หมู่เรียน ในรายวิชา 161231 วิทยาการจัดการเรียนรู้พื้นฐาน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 27 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยเป็นผู้สอนตามรูปแบบ การสอนแนวสตรีนิยมฯ จำนวน 3 ครั้ง ครั้งละ 4 ชั่วโมง ได้แก่ 1) การพัฒนาหลักสูตรรายวิชา 2) การออกแบบ แผนการจัดการเรียนรู้ และ 3) การออกแบบสื่อและแหล่งเรียนรู้ ทั้งนี้ระหว่างการทำทดลองใช้รูปแบบการสอนฯ ผู้ช่วยนักวิจัยจะสังเกตและบันทึก และเมื่อสิ้นสุดการสอนในแต่ละครั้งให้นิสิตเขียนบันทึกสะท้อนการเรียนรู้ เพื่อประเมินความรู้ทางเพศภาวะของตนเอง และประเมินปฏิบัติการทางเพศภาวะของกลุ่ม โดยกำหนดค่า คะแนนอยู่ระหว่าง 1-10 พร้อมทั้งระบุเหตุผล นอกจากนี้เมื่อจัดการเรียนการสอนตามโครงสร้างรูปแบบการสอน ครบ 3 ครั้ง นิสิตจึงประเมินความตระหนักรู้เพศภาวะของตนเอง และสนทนากลุ่มย่อยสะท้อนผลการใช้รูปแบบ การสอนแนวสตรีนิยมฯ เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกสะท้อนการเรียนรู้ แบบสังเกตชนิด ไม่มีโครงสร้าง แนวคำถามการสนทนากลุ่มย่อยฯ และแบบวัดความตระหนักรู้ทางเพศภาวะ แบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 20 ข้อ ประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ บทบาททางเพศ ความเสมอภาคทางเพศ ความแวดไ

ทางเพศ และการปฏิบัติที่เท่าเทียมทางเพศ และมีผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน อยู่ระหว่าง 0.80-1.00 และหาค่าความเชื่อมั่นโดยทดลองใช้กับนิสิตครูที่มีลักษณะใกล้เคียง จำนวน 60 คน [18] มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) หลังปรับปรุงเท่ากับ 0.81

ทั้งนี้ เครื่องมือเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพที่ใช้เก็บข้อมูลในทุกๆระยะผ่านการพิจารณา ความเหมาะสมกับแนวคิด/ทฤษฎีและผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากผู้เชี่ยวชาญด้านวิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ จำนวน 5 ท่าน รวมทั้งผู้วิจัยได้ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญก่อนนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) และแหล่งข้อมูล (Data Triangulation) เพื่อให้มีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ และป้องกันความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้น

ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 2 ส่วนตามลักษณะข้อมูล ได้แก่ 1) ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เริ่มจากนำข้อมูลที่ได้นำมาทำการจัดระเบียบข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ให้รหัสข้อมูลและติดป้ายชื่อให้แก่ข้อมูลย่อยต่าง ๆ จากนั้นจึงเลือกข้อความที่มีความหมายเดียวกันใส่รหัสเดียวกัน และแสดงข้อมูลตามหัวข้อการวิเคราะห์ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้นำมาทำการสรุป ตีความ และการตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัย และนำเสนอผลแบบพรรณนาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ [19] และ 2) ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

อนึ่ง การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ชี้แจงและขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามการขอรับรองจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ จากมหาวิทยาลัยพะเยา เลขที่ HREC-UP-HSS 2.2/108/67 รวมถึงนำเสนอผลวิจัยเป็นภาพรวมไม่ระบุตัวตนผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อป้องกันความเป็นส่วนตัวและผลกระทบเชิงลบที่อาจมีต่อผู้ให้ข้อมูล

สรุปผล

1. ผลการศึกษาสภาพและความต้องการเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางเพศภาวะของนิสิตครู พบว่า นิสิตครูรับรู้และมีความเข้าใจเกี่ยวกับเพศภาวะและความเสมอภาคทางเพศตามที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์ ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อความเสมอภาคทางเพศ และนโยบายของพรรคการเมือง โดยนิสิตสามารถระบุความไม่เท่าเทียมทางเพศที่ปรากฏเด่นชัดในสังคม เช่น การเลือกปฏิบัติ การสื่อสารที่มีอคติทางเพศ และการคุกคามทางเพศ ทว่ายังมีมุมมองและภาพแทนทางเพศแบบเหมารวมแบบจารีตนิยมดั้งจะเห็นได้จากข้อความ อาทิ ครูและผู้บริหารผู้หญิงมีลักษณะ “ละเอียดลออ, ใจดี, เข้าอกเข้าใจ, อ่อนโยน, เรียบร้อย” ส่วนผู้ชายมีลักษณะ “เคร่งขรึม, พุดน้อย, ผู้นำ, ไม่จุกจิก” (Student Group Interview, 2024) รวมถึงมองไม่เห็นประเด็นแฝงเร้น และมีข้อจำกัดในการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ความไม่เสมอภาคทางเพศที่ปรากฏในห้องเรียนและโรงเรียน เช่น ภาพเหมารวมในสื่อการสอน หลักสูตรและหนังสือเรียน อคติและความไม่เสมอภาคทางเพศที่แฝงในกฎระเบียบวัฒนธรรม และโครงสร้างของโรงเรียน (Student Group Interview, 2024)

นอกจากนี้พวกเขายังมีประสบการณ์การเลือกปฏิบัติและความไม่เท่าเทียมทางเพศในขณะที่เป็นนักเรียนและในระหว่างการฝึกปฏิบัติการสอนในฐานะนิสิตครู อาทิ ภาษาที่แสดงอคติทางเพศ การกลั่นแกล้งล้อเลียนเพื่อนที่มีเพศวิถีไม่ตรงกับเพศกำเนิด รวมถึงประสบการณ์การคุกคามทางเพศของนิสิตหญิงระหว่างฝึกปฏิบัติการสอนในโรงเรียน “...ไปสองวันแรกมีครูผู้ชายมาแซว แซทมาส่วนตัว หนูรู้สึกอึดอัดมาก พยายาม

จะนั่งเงียบและเสียงมาตลอด...” (Student Group Interview, 2024) ทว่าภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวพวกเขากลับเลือกที่จะเงียบ หลีกหนี ไม่กล้าเผชิญหน้าและตอบโต้กับการเลือกปฏิบัติและความไม่เท่าเทียมทางเพศดังกล่าว ดังข้อความให้สัมภาษณ์ของนิสิตความว่า “...เราต้องเงียบค่ะ เราเป็นแค่นิสิตฝึกสอน เราต้องเก็บเราต้องอดทน แม้จะอดทนไม่ได้ก็ต้องอดทน ไม่ให้มีเรื่อง...เพราะเราก็ไม่รู้ว่าอาจารย์ของเราจะปกป้องเราไหม เราต้องเซฟตัวเองค่ะ” มากกว่านั้นการคุกคามในโรงเรียนมักถูกเพิกเฉยและมองไม่เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นโดยครูประจำการในโรงเรียน อาทิ “ทำปฏิบัติหน้าที่ของตนเองไปไม่ต้องคิดมาก” “ไม่เป็นอะไรหรอกคิดไปเอง เขาแค่หยอก” (Student Group Interview, 2024)

สภาพและประสบการณ์ในโรงเรียนที่นิสิตเคยเผชิญ พวกเขาจึงมีความต้องการพัฒนาความรู้ ความตระหนักรู้ และปฏิบัติการในการเสริมสร้างความเสมอภาคทางเพศภาวะในบริบทโรงเรียน โดยเฉพาะอคติทางเพศที่แฝงฝังอยู่ในวัฒนธรรมโรงเรียน ชั้นเรียน และปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน รวมถึงการออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ การใช้ภาษาที่ละเอียดอ่อน และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียนทุกเพศอย่างเสมอภาค มากกว่านั้นรูปแบบหรือวิธีการในการเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางเพศภาวะสำหรับนิสิตครูควรอยู่ในทุก ๆ กิจกรรมการสอนในทุกรายวิชา และมีความสอดคล้องกับประสบการณ์ของนิสิตและพลวัตทางสังคมในปัจจุบัน (Student Group Interview, 2024)

2. รูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมเพื่อเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางเพศภาวะสำหรับนิสิตครู ได้มาจากการร่วมพัฒนาระหว่างนิสิตครูและผู้วิจัยผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่สอดคล้องกับสภาพความต้องการ และประสบการณ์ของนิสิต รวมถึงตั้งอยู่บนแนวคิดการสอนแนวสตรีนิยมและแนวคิดความฉลาดรู้ทางเพศภาวะ พบว่า รูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมฯ ที่ร่วมกันพัฒนาขึ้นมีรายละเอียด ได้แก่ 1) หลักการ (Principles) 2) วัตถุประสงค์ (Objectives) 3) โครงสร้างกิจกรรม (Activity Structure) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน หรือ “ACTOR Model” ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 Awakening (ปลุกให้ตื่น) ขั้นตอนที่ 2 Collective (สร้างพลังร่วม) ขั้นตอนที่ 3 Troubling (วิพากษ์และท้าทาย) ขั้นตอนที่ 4 Operational (ปฏิบัติการสร้างความเปลี่ยนแปลง) และขั้นตอนที่ 5 Reflection (สะท้อนคิดเชิงวิพากษ์) 4) การวัดและประเมินผล (Measurement and Evaluation) และ 5) ระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) รายละเอียดปรากฏดัง Figure 2

Feminist Teaching Model to Enhance Gender Literacy for Pre-service Teachers

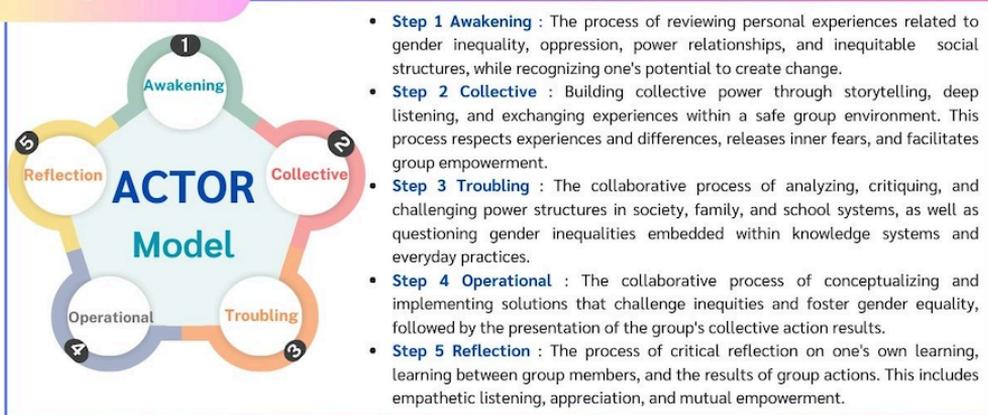
Principles

This teaching model is based on feminist pedagogical concepts that value students' experiences, create equitable and safe learning spaces, promote empowerment, emphasize participatory learning, critique and challenge sexism and intersecting power structures, and position learners as actors who can implement practices that advance gender equality

Objectives

To enhance gender literacy for pre-service teachers, specifically focusing on gender knowledge, gender practices, and gender awareness.

Activity Structure

Measurement and Evaluation

Emphasizing participatory assessment that values student voices and experiences through diverse, flexible, and safe methods, including learning reflection forms, gender literacy assessments, and observation.

Learning Ecosystem

- **Social System** : Learners function as co-creators of knowledge through exchanging perspectives, critical analysis, and connecting experiences to social issues. They collaboratively challenge conventional beliefs through questioning, listen attentively to others' opinions, and interact with peers respectfully and equitably. Concurrently, instructors must uphold gender equality, facilitate learning, value student experiences, promote empowerment, stimulate critical thinking, and maintain awareness of equality and democratic principles
- **Principles of Reaction** : Instructors and learners must collaboratively create a classroom atmosphere that feels safe, fosters participation, promotes learning from all experiences, embraces diversity, encourages attentive and respectful listening, eliminates discrimination, and values each person's expression
- **Support System** : Teaching materials and resources must be diverse, emphasize gender equality, avoid reproducing sexist perspectives, and create new experiences and viewpoints that challenge and stimulate critical analytical thinking

Figure 2. Feminist Teaching Model to Enhance Gender Literacy for Pre-service Teachers

Source: Author

นอกจากนี้ การสนทนาเชิงวิพากษ์รูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมา ของนิสิตผู้ร่วมวิจัยชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการสอนฯ มีความโดดเด่นในการหนุนเสริมให้นิสิตเข้าใจและตระหนักต่อความเสมอภาคทางเพศ ใ้บทบาทของนิสิตในฐานะเจ้าของความรู้และประสบการณ์มีส่วนร่วมในการออกแบบและมีความยืดหยุ่นในการจัดกิจกรรมการสอน ดังที่นิสิตได้กล่าวว่า "เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วม ไม่มีถูกผิด เพราะว่าเรื่อง Gender มันต้องออกมาจากประสบการณ์ของแต่ละคน" รวมถึงสามารถประยุกต์ใช้ได้กับผู้เรียนหลายระดับ

มีศักยภาพในการขยายผลและสร้างการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว ผ่านการสร้างความรู้ ตระหนักรู้ และปฏิบัติการที่เท่าเทียมในสังคม (Student Focus Group Interview, 2024) สอดคล้องกับข้อเสนอของผู้ทรงวุฒิ ซึ่งให้เห็นถึงจุดเด่นของปรับใช้แนวคิดสตรีนิยมเข้ากับการจัดการเรียนการสอน มีการออกแบบกระบวนการสอน อย่างเป็นระบบมีความยืดหยุ่นสามารถปรับใช้ได้หลากหลายบริบท เน้นการสร้างพื้นที่ปลอดภัย และการมีส่วนร่วมของผู้เรียน รวมถึงมีการวัดและประเมินผลแบบมีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญกับการประเมินตนเอง อีกทั้งยังมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับโครงสร้างที่ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ (Expert Focus Group Interview, 2024) อย่างไรก็ตามรูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมฯ ควรระบุลักษณะรายวิชาที่เหมาะสมในการนำรูปแบบการสอนไปใช้และคำนึงถึงการท้าทายโครงสร้างอำนาจแบบอนุรักษนิยมในสถาบันผลิตครูด้วยเช่นกัน (Student Focus Group Interview, 2024; Expert Focus Group Interview, 2024) ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ปรับปรุงตามรูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมฯ ตามข้อเสนอแนะของนิสิตและผู้ทรงวุฒิ ก่อนนำไปทดลองใช้จัดการเรียนการสอน

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมฯ ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการทดลองใช้กิจกรรมการสอนตามโครงสร้างรูปแบบการสอน 5 ขั้นตอน หรือ “ACTOR Model” ในรายวิชา 161231 วิทยาการจัดการเรียนรู้อิงพื้นฐาน จำนวน 3 ครั้ง ครั้งละ 4 ชั่วโมง ตั้งแต่เวลา 13.00-17.00 น. ในวันที่ 9, 16, และ 23 มกราคม พ.ศ. 2568 โดยแบ่งนิสิตออกเป็น 5 กลุ่มย่อย กลุ่มละ 5-6 คน พบว่า ความรู้ทางเพศภาวะจากการประเมินตนเองของนิสิตมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นตามลำดับ ครั้งที่ 1 ($M = 7.37, S.D. = 1.01$) ครั้งที่ 2 ($M = 8.07, S.D. = 0.87$) และครั้งที่ 3 ($M = 9.33, S.D. = 0.68$) ดัง Table 1 สอดคล้องกับผลการสังเกตนิสิตระหว่างกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งให้เห็นว่านิสิตมีความเข้าใจ “คำ” เกี่ยวกับเพศภาวะมากขึ้น สามารถระบุการเลือกปฏิบัติทางเพศ อคติทางเพศ/เพศนิยม การคุกคามทางเพศ การสร้างภาพแทนและภาพเหมารวมทางเพศ การทับซ้อนของเพศและอัตลักษณ์อื่น ดังตัวอย่างบทสนทนาในชั้นเรียนครั้งที่ 2 ความว่า “...ผมคิดว่าทำให้ตัวอย่างว่าครูผู้ชายเลือกปฏิบัติหรือคุกคามทางเพศกับผู้หญิงก็อาจเป็นการเหมารวมทางเพศเพราะมันอาจเกิดขึ้นได้ทั้งชายและหญิงหากคนคนนั้นไม่เข้าใจความเท่าเทียมทางเพศ...” (Field Notes, 2025) รวมถึงสามารถวิเคราะห์สาเหตุของความไม่เท่าเทียมทางเพศที่เกิดขึ้นในห้องเรียนและสังคมที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ของพวกเขา อาทิ กฎระเบียบล่าสมัย สภาพแวดล้อมทางสังคม ครอบครัวยากจน การใช้อำนาจ ทว่าส่วนใหญ่ยังขาดการวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างหรือระบบโรงเรียน สังคมและวัฒนธรรมที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างภาพแทนและผลิตซ้ำความไม่เท่าเทียมในห้องเรียนและโรงเรียน ดังข้อความที่ปรากฏระหว่างการทำกิจกรรมส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับปัจเจก เช่น ไม่รู้จักยับยั้งชั่งใจ ขาดทักษะการป้องกันตัว ความหวงดี รสนิยมทางเพศ เป็นต้น (Field Notes, 2025)

เช่นเดียวกับปฏิบัติการทางเพศภาวะ พบว่า ผลการประเมินปฏิบัติการทางเพศภาวะของนิสิตแต่ละกลุ่มมีพัฒนาการที่เพิ่มขึ้นตามลำดับ ครั้งที่ 1 ($M = 8.75, S.D. = 0.68$) ครั้งที่ 2 ($M = 9.25, S.D. = 0.40$) และ ครั้งที่ 3 ($M = 9.65, S.D. = 0.55$) ดัง Table 1 เป็นไปในทิศทางเดียวกับผลปฏิบัติการกลุ่มของนิสิตที่ร่วมกันแสวงหาแนวทางลดความไม่เสมอภาคทางเพศในห้องเรียนและโรงเรียน อาทิ การพัฒนาหลักสูตรและโครงสร้างรายวิชาเพิ่มเติม เช่น วิชาการส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ ชั้น ประถมศึกษาปีที่ 3 วิชารู้เท่าทันความเท่าเทียม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และวิชารู้เท่าทันความความรุนแรง ชั้น ม.1 การออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ เช่น แผนการสอน เรื่อง คำพูดที่คุกคามทางเพศ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 แผนการสอน เรื่อง เข้าใจความ

แตกต่าง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และการออกแบบ Prototype สื่อการสอนที่มุ่งสร้างความเสมอภาคทางเพศ เช่น เกมส์ หนังสือภาพ และภาพยนตร์สั้น เป็นต้น (Field Notes, 2025; Logbook, 2025) นอกจากนี้ ปฏิบัติการของนิสิตยังมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อการรับรู้ความเสมอภาคทางเพศและท้าทายความไม่เป็นธรรมในพื้นที่ชั้นเรียน ดังปรากฏความคิดเห็นในระหว่างการนำเสนอผลงานของนิสิต ความว่า “การสอนในชั้นเรียนเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่จะเปลี่ยนมุมมอง ทักษะคิด และพฤติกรรมของนักเรียน ให้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสังคมที่เท่าเทียมและเคารพสิทธิของคนทุกเพศ” (Field Notes, 2025)

นอกจากนี้ เมื่อสิ้นสุดกิจกรรมการสอนครั้งที่ 3 นิสิตได้ประเมินความตระหนักรู้ทางเพศภาวะของตนเอง พบว่า ความตระหนักรู้ทางเพศภาวะของนิสิตภาพรวม อยู่ในระดับมาก (M = 4.08, S.D. = 0.51) ดัง Table 1 เมื่อพิจารณาความตระหนักรู้ทางเพศภาวะรายด้านเรียงตามลำดับ พบว่า ความเสมอภาคทางเพศ อยู่ในระดับมาก (M = 4.34, S.D. = 0.45) บทบาททางเพศ อยู่ในระดับมาก (M = 4.13, S.D. = 0.29) การปฏิบัติที่เท่าเทียมทางเพศ อยู่ในระดับมาก (M = 3.96, S.D. = 0.55) และความแหว่ทางเพศ อยู่ในระดับมาก (M = 3.91, S.D. = 0.74) สอดคล้องกับการสังเกตระหว่างการทำกิจกรรมกลุ่มแสดงให้เห็นถึงความแหว่และอ่อนไหวในการใช้คำพูดที่สะท้อนอคติทางเพศ การให้ความสำคัญกับการถกเถียง และการแสดงออกที่เท่าเทียมรับฟังประสบการณ์ วิชาการ และปลอดภัยเพื่อนสมาชิกที่ถูกกระทำหรือมีประสบการณ์จากอคติ การเลือกปฏิบัติหรือความอยุติธรรมทางเพศในห้องเรียนและโรงเรียน รวมถึงร่วมกันแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาาร่วมกันในฐานะนิสิตครู (Field Notes, 2025; Logbook, 2025)

Table 1. Results of Pre-service Teachers' Gender Literacy Assessment

	Class 1		Class 2		Class 3	
	M	S.D.	M	S.D.	M	S.D.
Gender Knowledge (n=27)	7.37	1.01	8.07	0.87	9.33	0.68
Gender Practices (n=5)	8.75	0.68	9.25	0.40	9.65	0.55
Gender Awareness (n=27)					4.08	0.51

มากกว่านั้น การสนทนากลุ่มย่อยสะท้อนผลหลังการทดลองใช้รูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมา ให้เห็นว่ารูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมา ได้เสริมสร้างความฉลาดรู้ทางเพศภาวะผ่านการสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การมีส่วนร่วมในการแสวงหาทางออก ช่วยพัฒนาความเข้าใจประเด็นเพศภาวะในระบบโรงเรียน เปิดมุมมองใหม่ในการวิเคราะห์ความไม่เสมอภาคทางเพศในระบบการศึกษา รวมถึงสามารถประยุกต์ใช้ขั้นตอนการสอนได้กับผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน อย่างไรก็ตาม การเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางเพศภาวะควรครอบคลุมวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร นิสิตทุกคน รวมถึงครูและผู้บริหารในโรงเรียน และสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางเพศภาวะในระบบนิเวศทางการศึกษาทุกระดับ (Student Focus Group Interview, 2025)

การอภิปรายผล

1. การศึกษาสภาพและความต้องการเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางเพศภาวะของนิสิตครู ชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้เรื่องเพศภาวะของนิสิตส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนโดยเฉพาะสื่อสังคม

ออนไลน์ มากกว่าเรียนรู้จากหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน สภาพดังกล่าวส่งผลให้การรู้และเข้าใจต่อประเด็นเพศภาวะมีความแตกต่างกันไปตามความสนใจและประสบการณ์ของนิสิต ทั้งนี้สาเหตุส่วนหนึ่งอาจมาจากการศึกษาในระบบโรงเรียนพยายามหลีกเลี่ยงการพูดถึงประเด็นเกี่ยวกับเพศและความไม่เสมอภาคทางเพศโดยตรง ดังที่ Supawantanakul & Metasuk [10] กล่าวว่า การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนยังจำกัดอยู่ในกรอบเพศที่ต้องรักษานอบความเป็นไทยอันดั้งเดิม การควบคุมพฤติกรรมทางเพศเชิงศีลธรรม และผลิตซ้ำแนวคิดเพศนิยมที่ต่างกันและมีบทบาทไม่เหมือนกัน แต่ไม่ได้คำนึงถึงมิติอื่น ๆ ทางเพศ รวมถึงสิทธิและอิสรภาพทางเพศ

นอกจากนี้ วัฒนธรรมโรงเรียนที่ถูกครอบงำด้วยอุดมการณ์ปิตาธิปไตยและถูกทำซ้ำ (Repetitiveness) จนกลายเป็นแบบแผนในชีวิตประจำวัน กระทั่งผู้เรียนและผู้สอนมองไม่เห็นหรือตั้งใจมองไม่เห็นความไม่เสมอภาคทางเพศ หรืออาจเรียกว่าเป็นหลักสูตรที่ถูกกลวง (Null Curriculum) กล่าวคือ ตั้งใจที่จะไม่สอนในโรงเรียน ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตาม แม้จะเป็นเนื้อหาที่มีความสำคัญ [20] เนื่องจากพวกเขาอาจพึงพอใจหรือได้ประโยชน์จากการดำรงอยู่ของความไม่เสมอภาคดังกล่าว [21] และยังส่งผลให้ความไม่เสมอภาคทางเพศมักจัดวางอยู่ในสถานะปัญหา ระดับปัจเจกมากกว่าปัญหาเชิงโครงสร้าง ปรากฏให้เห็นได้จากการเพิกเฉยและความเจียบงั้นของครู นิสิตครู และนักเรียนเมื่อเผชิญหน้ากับการเลือกปฏิบัติ อคติ การคุกคาม และความไม่เสมอภาคทางเพศในพื้นที่โรงเรียน ทั้งนี้ก็เพื่อประนีประนอมให้ตนเองสามารถอยู่รอดได้ท่ามกลางอำนาจที่เหนือกว่า แม้ว่าจะสร้างความไม่มั่นคงในใจ ไม่มั่นใจในสติปัญญาของตนและไม่สามารถพึ่งตนเองได้ก็ตาม [1]

การรื้อถอนภาวะการยอมและเจียบงั้นของเด็กและผู้หญิงต่อความไม่เสมอภาคทางเพศทั้งระดับปัจเจกและโครงสร้างวัฒนธรรมในระบบโรงเรียนนั้น จำเป็นต้องเริ่มปฏิรูปการเตรียมครูให้เป็นผู้กระทำการ (Actor) มีความฉลาดรู้ทางเพศภาวะ สามารถเข้าใจและวิเคราะห์บทบาทและบรรทัดฐานทางเพศที่ถูกประกอบสร้างในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ตระหนักรู้ต่อความไม่เท่าเทียมทางเพศในชีวิตประจำวัน กล้ายืนหยัดและท้าทายอคติ รวมถึงการเลือกปฏิบัติทางเพศในทุกระดับของสังคม [6, 16] สอดคล้องกับความต้องการของนิสิตที่ต้องการพัฒนาตนเองให้เป็นครูนักเปลี่ยนแปลงและส่วนหนึ่งในการสร้างระบบนิเวศทางการศึกษาใหม่ที่มีความเสมอภาคทางเพศอย่างแท้จริง

2. รูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมเพื่อเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางเพศภาวะสำหรับนิสิตครู ถูกพัฒนาขึ้นผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ระหว่างนักวิจัยและนิสิตในฐานะผู้ร่วมวิจัยในทุก ๆ ขั้นตอนในฐานะผู้ร่วมสร้างความรู้ (Knowledge Co-Creation) อย่างเท่าเทียม โดยให้ความสำคัญกับความต้องการและประสบการณ์ของนิสิตทุกคนภายใต้ความเชื่อที่ว่าทุกคนต่างมีประสบการณ์เป็นผู้กระทำ เพิกเฉยและผู้ถูกกระทำภายใต้ความไม่เสมอภาคทางเพศในระบบการศึกษา และใช้ประสบการณ์ดังกล่าวเป็นสำคัญในการพัฒนารูปแบบการสอนฯ โดยมุ่งหวังสร้างห้องเรียนให้เป็นพื้นที่ปลอดภัย มีความเสมอภาคเท่าเทียมปลดปล่อยและเสริมพลังอำนาจให้แก่ผู้เรียน เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม การวิพากษ์และท้าทายต่อแนวคิดเพศนิยม และอำนาจทับซ้อนทางเพศ เพื่อหนุนเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำการ (Actor) ที่มีความฉลาดรู้ทางเพศภาวะ ดังปรากฏในหลักการและวัตถุประสงค์ของรูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมฯ สอดคล้องกับข้อเสนอของ Shrewsbury [10] กล่าวว่า การสอนแนวสตรีนิยมเป็นการเรียนการสอนในสภาพแวดล้อมแห่งการปลดปล่อย เน้นการมีส่วนร่วมของครูและผู้เรียนมีฐานะเป็นองค์ประธานของความรู้ (Subjects) สมาชิกทุกคนได้รับการเสริมพลัง สามารถแสดงความคิดเห็น สะท้อนคิด และวิพากษ์พื้นฐานของประสบการณ์จริง รวมถึงเคารพในความแตกต่างอย่างเป็นประชาธิปไตย มุ่งเน้นการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติเพื่อการต่อสู้ท้าทายกับอคติและการ

เลือกปฏิบัติทางเพศ เชื้อชาติ ชนชั้น และการเกลียดกลัวคนรักเพศเดียวกัน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยและนิสิตในฐานะผู้สร้างความรู้ยังได้ร่วมกันกำหนดโครงสร้างกิจกรรมหรือ Syntax ตามแนวคิดของ Joyce & Weil [22] ซึ่งแสดงถึงลำดับขั้นหรือขั้นตอนการดำเนินการสอนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนด ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน หรือ ACTOR Model ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 ปลูกให้ต้น ขั้นตอนที่ 2 สร้างพลังร่วม ขั้นตอนที่ 3 วิพากษ์และท้าทาย ขั้นตอนที่ 4 ปฏิบัติการสร้างความปลอดภัย และขั้นตอนที่ 5 สะท้อนคิดเชิงวิพากษ์ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาขั้นตอนการสอนตามโครงสร้างกิจกรรมแล้วพบว่าแต่ละขั้นตอนให้ความสำคัญกับผู้เรียนในฐานะเป็นเจ้าของประสบการณ์ที่มีศักยภาพในการสร้างการเปลี่ยนแปลงผ่านการเรียนรู้รับฟัง และแลกเปลี่ยนอย่างเป็นประชาธิปไตย เคารพในประสบการณ์และความแตกต่างระหว่างกัน การเสริมพลังอำนาจระหว่างกันสมาชิก ร่วมกันวิเคราะห์ วิพากษ์ ท้าทาย และปฏิบัติการสร้างความปลอดภัย รวมถึงให้ความสำคัญต่อการสะท้อนคิดเชิงวิพากษ์และการประเมินแบบมีส่วนร่วม ยืดหยุ่น และให้ความรู้สึกปลอดภัย สอดคล้องกับหลักการพื้นฐาน 6 ประการของการสอนแนวสตรีนิยมตามข้อเสนอของ Webb et al. [14] ได้แก่ 1) การปฏิรูปความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนมาสู่การแบ่งปันอำนาจร่วมกัน 2) การเสริมพลังผ่านกระบวนการประชาธิปไตยและการแบ่งปันอำนาจ 3) การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่สมาชิกทุกคนไว้วางใจ เคารพ และร่วมมือกันอย่างเท่าเทียม 4) การให้ความสำคัญกับเสียงของผู้เรียนในฐานะวิธีการเรียนรู้ 5) การเคารพความหลากหลายของประสบการณ์ส่วนบุคคล และ 6) การท้าทายมุมมองแบบดั้งเดิมที่ผลิตซ้ำบนฐานเพศนิยมนอกจากนี้ขั้นตอนการสอนตามโครงสร้างกิจกรรมยังมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับประยุกต์ใช้ได้กับเนื้อหาหรือประเด็นต่าง ๆ สามารถใช้ในศาสตร์หรือวิชาอื่น รวมถึงมีความยืดหยุ่นด้านเวลาในแต่ละขั้นตอนให้เหมาะสมกับเนื้อหาหรือประเด็นและบริบทของผู้เรียน

มากกว่านั้น รูปแบบการสอนฯ ยังให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) ที่เอื้อต่อการเรียนรู้และเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน 3 มิติ ได้แก่ 1) ระบบทางสังคม (Social System) เป็นการกำหนดบทบาทของผู้เรียนและผู้สอนในชั้นเรียน 2) หลักการปฏิสัมพันธ์ (Principles of Reaction) เป็นปฏิกิริยาตอบสนองที่เหมาะสมของครูและนักเรียนในห้องเรียน และ 3) สิ่งสนับสนุนการสอน (Support System) เป็นปัจจัยสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถบรรลุการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ [22] หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการจัดระบบนิเวศห้องเรียนให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้ [13] สอดคล้องกับ Shrewsbury [10] ซึ่งให้เห็นว่าชั้นเรียนการสอนแนวสตรีนิยมต้องมีสภาพแวดล้อมแห่งการปลดปล่อย เคารพความแตกต่างมากกว่าความกลัว ใส่ใจการเรียนรู้ของกันและกัน เชื่อมโยงประสบการณ์กับรากเหง้า อดีต และจินตนาการถึงอนาคตเรียนรู้ร่วมกันที่จะคิดหาวิธีการใหม่เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเล็กน้อยเพียงใดก็สามารถเริ่มต้นได้ในห้องเรียนที่มีระบบนิเวศเกื้อหนุนกับการเปลี่ยนแปลงนั้น

3. การทดลองใช้รูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมเพื่อเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางเพศภาวะสำหรับนิสิตครู ซึ่งให้เห็นว่าความฉลาดรู้ทางเพศภาวะจากการประเมินตนเองของนิสิตด้านความรู้ทางเพศภาวะเพิ่มขึ้นตามลำดับ ครั้งที่ 1 ($M = 7.37, S.D. = 1.01$) ครั้งที่ 2 ($M = 8.07, S.D. = 0.87$) และ ครั้งที่ 3 ($M = 9.33, S.D. = 0.68$) ทั้งนี้เนื่องมาจากการสอนตามรูปแบบการสอนฯ ให้ความสำคัญกับผู้เรียนและประสบการณ์ส่วนตัวของผู้เรียนในฐานะที่เป็นองค์ประธานของการเรียนรู้ที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับบริบท เจอนใจ และมุมมองที่หลากหลายของผู้เรียนแต่ละคน ส่งผลให้มีความรู้และมุมมองต่อมิติทางเพศภาวะที่แตกต่างกันไป การจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่ให้ความรู้สึกปลอดภัยในการเล่าเรื่อง รับฟัง และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ส่วนตัว

รวมถึงการเสริมพลังอำนาจระหว่างเพื่อนสมาชิกยังทำให้รับรู้ถึงความไว้วางใจ ห่วงใย และมีความหวังร่วมในการเรียนรู้และสร้างการเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้ผู้เรียนรับมุมมองใหม่ทางเพศภาวะ สามารถวิเคราะห์ วิพากษ์ และท้าทายต่อความไม่เสมอภาคทางเพศที่แฝงฝังอยู่ในระบบความรู้และวัฒนธรรมโรงเรียน สอดคล้องกับผลการประเมินตนเองของนิสิตด้านปฏิบัติการทางเพศเพิ่มขึ้นตามลำดับเช่นเดียวกัน ครั้งที่ 1 ($M = 8.75$, $S.D. = 0.68$) ครั้งที่ 2 ($M = 9.25$, $S.D. = 0.40$) และ ครั้งที่ 3 ($M = 9.65$, $S.D. = 0.55$) สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ทางเพศภาวะที่เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติการร่วมกันของสมาชิกกลุ่มที่มีประสบการณ์และจุดมุ่งหมายเดียวกันในการวิเคราะห์วิพากษ์ท้าทายปัญหาความไม่เสมอภาคทางเพศที่แฝงฝังอยู่ในวัฒนธรรมโรงเรียน หลักสูตร หนังสือเรียน และสื่อการสอน และร่วมกันปฏิบัติการรื้อถอนและสร้างทางเลือกใหม่ให้เกิดขึ้นในระบบนิเวศของโรงเรียน อาทิ การออกแบบหลักสูตรรายวิชาใหม่ การออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ และออกแบบสื่อการสอนที่ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ โดยหวังมุ่งหวังที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสังคมที่เสมอภาคเท่าเทียมในฐานะที่เป็นนิสิตครูผู้กระทำการ สอดคล้องกับข้อเสนอของ Nawarat [1] ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความรู้และปฏิบัติการ (Praxis) ในห้องเรียนการสอนแนวสตรีนิยมจะเป็นกลไกในการเขย่าและท้าทายโครงสร้างเพศภาวะแนวจารีตผ่านปฏิบัติการร่วมกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอนในการสร้างชุดวิธีคิด กิจกรรม หลักสูตร และตำราเรียนที่เปิดทางเลือกต่อการประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางเพศภาวะให้มีความยืดหยุ่นบนฐานประสบการณ์และการเสริมสร้างตัวตนและศักยภาพของผู้เรียนให้เป็นผู้กระทำการ

เช่นเดียวกับผลการประเมินความฉลาดรู้ทางเพศภาวะด้านความตระหนักรู้ทางเพศภาวะหลังทดลองใช้ ฯ ของนิสิต พบว่า มีความตระหนักรู้ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($M = 4.08$, $S.D. = 0.51$) สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของการสอนตามรูปแบบการสอน ฯ ที่มีต่อมุมมอง วิธีคิด และวิถีปฏิบัติของนิสิตต่อประเด็นความเสมอภาคทางเพศ บทบาททางเพศ ความแหว่ทางเพศ และการปฏิบัติที่เท่าเทียมทางเพศ ผสานจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของตัวตน วิธีคิด และการแสดงของนิสิตในฐานะปัจเจกและสมาชิกกลุ่มทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ดังที่ Schaper [8] ชี้ให้เห็นว่าการสอนแนวสตรีนิยมช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับลึกต่อการรับรู้และตระหนักรู้เรื่องเพศภาวะของผู้เรียน กล่าวคือการเปิดรับมุมมองที่แตกต่าง ยอมรับ และเคารพความคิดเห็นที่แตกต่างระหว่างเพศมากขึ้น เริ่มตระหนัก สังเกต และตั้งคำถามต่ออคติทางเพศที่แฝงฝังในกิจกรรมการเล่นและของเล่น ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการคิดและการแสดงออกของผู้เรียน อย่างไรก็ตามในสังคมและวัฒนธรรมที่ระบบปิตาธิปไตยดำรงอยู่และฝังรากลึกมาอย่างยาวนาน การสร้างความฉลาดรู้ทางเพศภาวะเพื่อท้าทายและการเปลี่ยนผ่านวิธีคิดและมุมมองใหม่ แม้ว่าจะดูเหมือนเป็นเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่ แต่จำเป็นต้องริเริ่ม และต้องมีกระบวนการบ่มเพาะและมีปฏิบัติการที่ต่อเนื่องที่เกาะเกี่ยวอยู่กับโจทย์และคำถามของสังคม เพื่อเปลี่ยนแปลงผู้เรียนให้เป็นผู้กระทำการที่ก้าวพ้นไปจากข้อกำหนดแบบเดิมในการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและมีความเสมอภาคทางเพศต่อไป [1, 6, 8]

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ สถาบันอุดมศึกษา สถาบันการผลิตครู หน่วยงานฝึกอบรมครู และโรงเรียนสามารถนำรูปแบบการสอนแนวสตรีนิยม ฯ ไปประยุกต์ใช้เพื่อเตรียมและพัฒนาครูก่อนประจำการ (Pre-service Teachers) และครูประจำการ (In-service Teachers) ให้มีความฉลาดรู้ทางเพศภาวะที่เหมาะสมกับบริบท/ประสบการณ์ของนิสิต นักศึกษา หรือบุคลากรในสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย สถาบันการผลิตครูและหน่วยงานการพัฒนาครูต้องกำหนดความฉลาดรู้ทางเพศภาวะ (Gender Literacy) ให้เป็นส่วนหนึ่งในมาตรฐานความรู้และสมรรถนะหลักในหลักสูตรการผลิตและหลักสูตรพัฒนาครู

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรขยายกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาให้ครอบคลุมครูประจำการ นักเรียน หรือนิสิตนักศึกษาในทุกสาขาวิชาและกลุ่มวิชาชีพ รวมถึงการปรับรูปแบบการสอนแนวสตรีนิยมฯ ให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับคนทุกช่วงวัยและทุกสาขาอาชีพ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณรายได้วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา ประจำปีงบประมาณ 2567 เลขที่สัญญา SE6703

References

- [1] Nawarat, N. (2018). *Women's education: Identity and knowledge space*. Friedrich-Ebert-Stiftung; Division of Social Sciences Education, Chiang Mai University. [in Thai]
- [2] Choosrichom, K., & Nawarat, N. (2024). *Teachers and gender issue in English classrooms: A case study of a secondary public school in Chiang Rai Province*. *Community and Social Development Journal*, 25(3), 183–194.
- [3] Suksri, S. (2021). *The Gender Equality Act B.E. 2558 (2015): Problems in provisions and legal enforcement*. *Thammasat Law Journal*, 50(4), 532–574. [in Thai]
- [4] Phuweenaphan, P. (2017). *Women's roles in creating political equity and volunteering work in social development*. *Journal of the Graduate Volunteer Center*, 14(1), 163–203. [in Thai]
- [5] Rungreangkulkij, S., Kotnara, I., Kaewjanta, N., & Kabkumba, C. (2017). *University students' attitude towards gender in Thai society*. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 43(2), 84–114. [in Thai]
- [6] Sigall, B. A., & Pabst, M. S. (2005). *Gender literacy: Enhancing female self-concept and contributing to the prevention of body dissatisfaction and eating disorders*. *Social Science Information*, 44(1), 85–111.
- [7] Kollmayer, M., Schultes, M.-T., Lüftenegger, M., Finsterwald, M., Spiel, C., & Schober, B. (2020). *REFLECT – A teacher training program to promote gender equality in schools*. *Frontiers in Education*, 5, Article 136. <https://doi.org/10.3389/educ.2020.00136>
- [8] Schaper, M. M. (2024). *Gender literacy through the making process: A feminist pedagogy approach*. *International Journal of Child-Computer Interaction*, 40, 100648.
- [9] Supawantanakul, N., & Metasuk, A. (2020). Under the regime of images and fear: Myths about sex learning in Thai education and the missing role of Thai schools in supporting sex learning. *Journal of Learning Sciences and Education*, 2(2), 1–31. [in Thai]

- [10] Shrewsbury, C. M. (1993). What is feminist pedagogy? *Women's Studies Quarterly*, 21(3/4), 8–16.
- [11] Nontapattamadul, K. (2006). *Critical theory in social policy and planning*. Thammasat University Press. [in Thai]
- [12] Cornish, F., Breton, N., Moreno-Tabarez, U., Delgado, J., Rua, M., de-Graft Aikins, A., & Hodgetts, D. (2023). Participatory action research. *Nature Reviews Methods Primers*, 3(1), 34.
- [13] Khuankaew, O. (2021). *Culture-changing classroom*. Child and Youth Media Foundation. [in Thai]
- [14] Webb, L. M., Allen, M. W., & Walker, K. L. (2002). Feminist pedagogy: Identifying basic principles. *Academic Exchange Quarterly*, 6(1), 67–72.
- [15] Connell, R. W. (2009). *Gender in world perspective* (2nd ed.). Polity Press.
- [16] Stromquist, N. P. (2006). Gender, education and the possibility of transformative knowledge. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 36(2), 145–161.
- [17] Kemmis, S., & McTaggart, R. (2005). Participatory action research: Communicative action and the public sphere. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE handbook of qualitative research* (3rd ed., pp. 559–604). SAGE Publications.
- [18] Bujang, M. A., Omar, E. D., & Baharum, N. A. (2018). A review on sample size determination for Cronbach's alpha test: A simple guide for researchers. *The Malaysian Journal of Medical Sciences*, 25(6), 85–99.
- [19] Podhisita, C. (2021). *The art and science of qualitative research* (9th ed.). Amarin Printing. [in Thai]
- [20] Flinders, D. J., Noddings, N., & Thornton, S. J. (1986). *The null curriculum: Its theoretical basis and practical implications*. *Curriculum Inquiry*, 16(1), 33–42.
- [21] Prachakul, N. (2009). *Letter teasing, thought reversing: Volume 2 on social sciences and humanities*. Aan. [in Thai]
- [22] Joyce, B., & Weil, M. (2009). *Models of teaching* (8th ed.). Pearson Education.
- [23] Ochoa, A., & Pershing, L. (2011). Team teaching with undergraduate students: Feminist pedagogy in a peer education project. *Feminist Teacher*, 22(1), 23–42.